

СИМОНЕНКО Т. О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ ТОПОНІМІЧНИМ КОМПОНЕНТОМ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

У статті розглядається лінгвокультурологічний аспект фразеології в цілому та лінгвокультурологічні особливості фразеологізмів із топонімічним компонентом в іспанській мові зокрема. Особлива увага приділяється тематичній класифікації фразеологічних одиниць із топонімічним компонентом на основі відображеної у них соціокультурної інформації.

Ключові слова: фразеологія, фразеологічна одиниця, топонімічний компонент, лінгвокультурологія.

В статье рассматривается лингвокультурологический аспект фразеологии в целом и лингвокультурологические особенности фразеологизмов с топонимическим компонентом в испанском языке в частности. Особое внимание уделяется тематической классификации фразеологических единиц с топонимическим компонентом на основе социокультурной информации, которую они содержат.

Ключевые слова: фразеологія, фразеологічна одиниця, топонімічний компонент, лінгвокультурологія.

The article examines the linguoculturological aspect of phraseology in general and the linguoculturological peculiarities of the idioms that contain the toponymic component in Spanish language in particular. Special attention is drawn to the thematic classification of the idioms that contain toponymic component depending on the sociocultural information represented by them.

Key words: phraseology, idiom, toponymic component, linguoculturology.

Список скорочень:

ФО – фразеологічна одиниця

ФОТК – фразеологічна одиниця із топонімічним компонентом

Актуальність теми дослідження зумовлена загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на вивчення культурного фактора в мові. Важливим є аналіз процесів утворення та розвитку фразеологічних одиниць із топонімічним компонентом в іспанській

мові з погляду відображення в них національно-культурної специфіки.

Метою дослідження є аналіз етнокультурної специфіки та етимологічних особливостей ФОТК в іспанській мові на основі варіанту їх тематичної класифікації.

Об'єктом дослідження є фразеологічні одиниці із топонімічним компонентом в іспанській мові.

Предметом дослідження є лінгвокультурологічні особливості утворення та розвитку фразеологічних одиниць із топонімічним компонентом в іспанській мові.

Матеріалом дослідження слугували фразеологічні одиниці із топонімічним компонентом, отримані методом суцільної вибірки з фразеологічних та тлумачних словників іспанської мови та художніх текстів іспанських письменників [13-18].

Елемент наукової новизни. У статті здійснена цілісна тематична класифікація вказаної групи фразеологічних одиниць, викладене особисте бачення автора щодо їхньої ролі у відображенні національної специфіки.

Вивчення мови у тісному зв'язку із людиною, її світоглядом та світосприйняттям, практичною та ментальною діяльністю є одним із провідних напрямків сучасної лінгвістики. Це в свою чергу передбачає аналіз одиниць мови, що у собі поєднують весь складний комплекс культури та психології народу, його унікальний спосіб мислення. “Вивчення лінгвокультурологічного аспекту фразеології пов'язане з загальною проблемою взаємозв'язку, взаємовпливу та взаємодії мови і культури” [1:3].

Ономастична фразеологія становить саме той пласт мовних одиниць, які через “колоритні імена” (В.М.Мокієнко) інформують про своєрідний склад мислення, світосприйняття, історію та міфологію народу – носія певної мови. Вікова топонімія, що склалася в іспанській мові є історичною проекцією культури народу.

Призначення ФО полягає у тому, щоб передавати через почуття наше ставлення до фактів навколишньої дійсності, підсилувати логічний та емоційний зміст висловленого, виступати

засобом суб'єктивного увиразнення мови. “Фразеологізми виступають не для позначення нових реалій, а для оцінної характеристики тих, що вже мають назву” [2:43].

Для того, щоб визначити та охарактеризувати лінгвокультурологічний аспект фразеології, спершу необхідно з'ясувати, чим є лінгвокультурологія в цілому. Для цього звернемося до визначення, запропонованого російським філософом, культурологом та істориком культури В. С. Біблером, за яким “лінгвокультурологія - це комплексна наукова дисципліна, що вивчає взаємозв'язок і взаємодію культури і мови в їх функціонуванні і відображає цей процес як цілісну структуру одиниць в єдності їх мовного і позамовного (культурного) змісту” [3:104].

Лексико-семантичні особливості ФО будь-якої мови обумовлені як системою та історією мови, так і історією, культурою, традиціями та звичаями народу, що розмовляє цією мовою. У більшості фразеологізмів фіксуються прояви національної культури. За словами В.Н. Телії, фразеологія – це “дзеркало, в якому лінгвокультурна спільнота ідентифікує свою національну свідомість” [4:62].

Конотативний аспект значення відіграє провідну роль в семантичній структурі фразеологізмів. “Фразеологізми, як правило, вживаються не тільки для того, щоб назвати об'єкт мовлення, але більшою мірою для того, щоб охарактеризувати, оцінити його, передати суб'єктивне, емоційне ставлення до нього” [6:45]. Національно-культурна специфіка мови знаходить відображення у фоновій інформації, яка міститься у складі багатьох фразеологізмів. Поняття національно-культурного компонента є частиною сукупності культурно-історичних знань, тобто фонових, які присутні у свідомості людини певної культурно-мовної спільноти.

Компоненти фразеологічної одиниці, на відміну від слів у словосполученні, – це її складові частини, і між ними відсутні ті смислові формальні відношення і зв'язки, які є між словами у звичайних словосполученнях [5].

На думку В. Гудкова і М. Ковшової, ключовою ланкою культурної інтерпретації фразеологізму є співвіднесення його слів-компонентів із кодами культури. Лексема-компонент фразеологізму презентує певний концепт. Слова-компоненти фразеологізму не лише як мовні одиниці з певним лексичним значенням, а й як назви реалій, в процесі життєдіяльності людини набули особливого культурного смислу. Слово-компонент фразеологізму стає “свого роду культурним знаком, оскільки несе в собі згущений смисл певної дії, є своєрідним іменем культурної ситуації, іменем ритуалу, обряду тощо” [6:100].

Національно-культурні елементи семантики яскраво виявляються у значенні окремих лексичних компонентів фраземи. Це можуть бути “унікальні компоненти” (які більше ніде, крім даного виразу, не вживаються, найчастіше архаїзми), безеквівалентна лексика (це, як правило, культурно-етнічні реалії, топоніми, власні назви тощо). “Сутність топоніма полягає в тому, що в ньому знання про слово перетинається зі знаннями про іменованій географічний об’єкт. Географічна назва поєднує у собі позамовні, тобто фонові знання, асоціації, уявлення про назву та об’єкт за яким закріплений топонім, а також наявну лінгвістичну інформацію про топонім” [1:7].

Фразеологізми “прямо (в денотаті) чи опосередковано (через співвіднесеність асоціативно образної основи з еталонами, символам, стереотипами національної культури) несуть у собі культурну інформацію про світ, соціум” [7:278].

Фразеологія не тільки відтворює елементи і риси культурно-національного світорозуміння, але й формує їх. Кожний фразеологізм, якщо “він містить культурну конотацію, робить свій внесок у загальну мозаїчну картину національної культури” [7:280]. У сучасному мовознавстві не існує однієї загальноприйнятої класифікації ФОТК. В свою чергу, особливості топоніма як мовного та культурного знака, а також специфіка його функціонування в якості компонента ФО є підставою для здійснення, з метою виявлення лінгвокультурологічних

особливостей ФОТК в іспанській мові, наступної класифікації: з погляду відображення соціокультурних знань у ФОТК.

З погляду відображення у ФОТК соціокультурних знань, виділяємо дві основні групи: національно-культурні (власне іспанські) та міжкультурні (запозичені з інших мов) [1].

Національно-культурні ФО з компонентом топонімом, в свою чергу поділяються на наступні підгрупи:

1) Обумовлені соціально-історичними факторами

ФОТК, обумовлені соціально-історичними факторами, відображають в першу чергу історичний шлях створення нації. Із таких ідіом можливо отримати інформацію не лише про власне історичні події та їх характер, але і про їх вплив на людей в цілому. По суті, у фразеологізмах цієї підгрупи можна побачити, як саме народ сприймав ті чи інші історичні події та знайти той яскравий відбиток, що його залишила історія на долі людей.

Прикладом може слугувати відома іспанська приказка – *no se ganó Zamora en una hora*. “*Consuélate, señor, que en una hora no se ganó Zamora; pero no por eso desconfiaron los combatientes*” [14:115]. Вона утворилася внаслідок подій, що спіткали Іспанію на початку XVIII століття. У 1702 році король Санчо II Кастильський забажав відвоювати у своєї сестри Урраки місто Самору, яке належало їй за волею їхнього батька, Фернандо I. Облога міста тривала довгих 6 місяців і завершилася поразкою Санчо II [8:43-46]. Саме в результаті цих подій утворилася приказка, що стосується нетерплячих людей. Даний вислів вживається для того, щоб звернути увагу на те, що результати будь-яких дій не є негайними, вони вимагають часу та терпіння. Таке залізне терпіння продемонструвала Уррака, отримавши бажаний результат.

Цей шматочок історії вплинув на іспанський народ, що і сьогодні, вживаючи цю приказку, проявляє пошану до жінки, яка завдяки своєму терпінню утримала ціле місто.

2) Джерелом яких є народна творчість

Розглядаючи ФОТК, джерелом яких є народна творчість, слід зосередити увагу на тому, що в такому випадку уявлення про

топонім у складі ФО сформувались на основі літературного матеріалу. Значення таких фразеологізмів можна зрозуміти лише будучи ознайомленим із тим чи іншим літературним твором. Таким чином уявлення про даний топонім формується на основі тих ознак та особливостей, які автор надав даному географічному об'єктові у своєму творі.

Яскравим прикладом може слугувати фразеологізм *esto es Jauja*, який із давніх часів у Іспанії вживається, коли йдеться про певну, ніби чудесну, місцевість, в якій панує добробут і достаток, де є все і для всіх. Вживаючи цей вислів, іспанці зазвичай говорять про якесь прекрасне місце, шматочок раю на землі. “... *las cosas estarán centradas, y lo estarán por mucho tiempo si no cometemos la equivocación de creer que esto es Jauja*” [15:318]. Цей вислів пов'язаний із долиною Хауха, що знаходиться в Перу. Іспанська багата уява перетворила цей далекий шматочок землі на своєрідний острів, де люди живуть понад триста років, не старіючи і сміючись до сліз. На тамошніх деревах ростуть булки, у ріках тече молоко, а гори вкриті смачним сиром. Вулиці там вкриті яєчними жовтками. Ці, та багато інших чудес описує у своєму творі “Край Хаухи” (“*La tierra de Jauja*”) відомий севільський драматург Лопе де Руеда. У довірливого Мендруго, персонажа цього твору, злодії вкрали горщика, в той час як розповідали про чудеса того незвичайного острову [9].

Таким чином, в основу даного фразеологізму лягли ті уявлення про Хауху та її особливості, які зобразив Лопе де Руеда у своєму творі.

3) Пов'язані з повсякденним життям, побутом та звичаями

Фразеологізми, значення яких пов'язане із повсякденним життям іспанців є надзвичайно цікавими для тих, хто вивчає іспанську культуру, адже вони демонструють нам цілісну картину буття іспанського народу в певний період його життя. Саме через побут, звичаї та повсякденне життя найяскравіше проявляється менталітет нації та обставини, в яких знаходився народ.

Наприклад вислів *tomar las de Villadiego* означає “поспішно втекти з якогось місця, покинути його різко, швидко та без жодних затримок”. “*El dia menos pensado la muchacha toma las de Villadiego y nos abandona*” [16:120]. Існує багато версій, що пропонують різні варіанти походження цієї ідіоми. Проте, більш-менш загальноприйняте пояснення значення даного фразеологізму пов’язане із життям євреїв, що проживали у середні віки у поселенні Вільядієго, провінції Бургос. Король Фердинанд III надав їм привілей, який забороняв арешт євреїв, таким чином це поселення було для них безпечним місцем. Характерною ознакою, яка вирізняла євреїв цієї місцевості – було те, що вони були одягнені у широкі мішкуваті панталони жовтого кольору. Цей одяг вказував на те, що євреї знаходилися під захистом короля, і ніхто не міг їх чіпати [10:202]. Таким чином, даний вислів має означати скидати кастильський одяг і одягатися у єврейські панталони, для того щоб мати можливість без жодних труднощів та загрози арешту втекти.

В іспанській мові існують не лише власне іспанські фразеологізми, але і запозичені з інших мов, тобто **міжкультурні**. Такі фразеологізми є спільними для багатьох мов, вони несуть в собі загальнокультурологічну інформацію і мають інтернаціональний характер. Загальнокультурологічна інформація – це складова культури будь-якого етноса характерна для кожної національної мови і зрозуміла всім носіям мови. Тобто значення цих ФО легко розуміється, незалежно від того, якою мовою вони вербалізуються. Ця група у свою чергу поділяється на наступні підгрупи:

1) **ФОТК, в основі яких лежить біблійна міфологія**

Більшість міжкультурних ФОТК в іспанській мові мають біблійське походження або пов’язане з історією християнства. Це фразеологізми, які, відірвавшись від біблійного тексту, широко вживаються у мовленні, побутовому та літературному. Біблеїзми характерні для мов усіх християнських народів.

Наприклад фразеологізм *aquello se ha vuelto una Babilonia* вживається для позначення галасу, метушні, безладу. “*Le han*

llevado allá en unas paribuelas, y aquello se ha vuelto una Babilonia” [17:118]. В багатьох мовах існують фразеологізми, еквівалентні даному, його прямі відповідники. Зокрема, в українській мові це – “Вавилонське стовпотворіння”. Значення даної ФО пов’язане із містом Вавилон, що знаходилось у стародавній Месопотамії. За біблійною розповіддю Бог покарав людей, які вирішили прославити себе без його благословення побудувавши цегляну вежу аж до неба. Люди володіли та спілкувались єдиною мовою, і кара Бога полягала у тому, що він розділив людей за допомогою різних мов [11:59]. Тобто люди перестали розуміти один одного, отже звичайно що зчинились безлад і метушня.

2) ФОТК, джерелом виникнення яких є антична міфологія

Фразеологізми, джерелом яких є греко-римська міфологія менш розповсюджені в іспанській мові, ніж біблеїзми. В таких ФО в іспанській мові, топонімічним компонентом виступають географічні об’єкти, що мали вагоме значення для античного світу та його міфологічних уявлень. Одним із найяскравіших міст, найважливіших міст, що згадуються у античній міфології, саме грецькій, є Троя. В іспанській мові є багато фразеологізмів, у яких згадується це місто, в більшості з них Троя є синонімом руїн, розвалин, руйнування та чвар. Наприклад вислів *allí fue Troya* має переклад – “ось і все, що залишилось, zostались одні руїни” або ж – “спалахнула сварка, і тут таке почалось!”. “*Ninguno de los presentes comprendió a que venían aquellos lamentos; pero don Pablo, cauterizado su lacerado espíritu por ellos salió de su marasm, y allí fue Troya*” [18:17]. Значення цього фразеологізму є зрозумілим для тих, хто ознайомлений із грецькою міфологією. Адже йдеться про Троянську війну, що тривала довгих 10 років і завершилась повною руйнацією Трої. Від міста залишилися самі лише руїни [12].

3) ФОТК, запозичені з інших мов (зазвичай європейських)

Досить нечисленною є група ФОТК, запозичених із інших мов. Це явище є доволі таки закономірним, адже фразеологічний

фонд іспанської мови поповнюється за рахунок власних ресурсів, відображуючи при цьому саме національні властивості побуту, історії, традицій та звичаїв свого народу. Як приклад фразеологізму з топокомпонентом запозиченого іспанською мовою з іншої, можна розглянути наступний вислів: *si a Roma vas, como vieres haz*. Ця приказка вживається, як порада слідувати звичаям та традиціям тієї місцевості, де знаходиться людина. Цей вислів своїм корінням сягає Риму Класичного періоду, де він звучав як: коли ти в Римі, роби так, як роблять римляни. В українській мові, як і у більшості європейських, також існує приказка, еквівалентна римській: у чужий монастир зі своїм уставом не ходи, але в українському варіанті, під впливом культурних особливостей, втрачається топонімічний компонент.

Таким чином, здійснюючи аналіз ФОТК з погляду відображення соціокультурної інформації, можемо відзначити, що найчисельнішими в іспанській мові є власне іспанські фразеологізми, які відображають побут та звичаї іспанського народу, історичні події, що спіткали Іспанію, а також уявлення іспанців, породжені народною творчістю. Значно менше за кількістю в іспанській мові спостерігається так званих міжкультурних фразеологізмів, які зазвичай не є носіями культурної інформації стосовно Іспанії, адже образи, покладені в їх основу є надбанням усього людства. До таких ФО прийнято відносити міфологізми та біблеїзми.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Фірсова Ю. А.* Фразеологічні одиниці з топонімічним компонентом у німецькій мові : лінгвокультурологічний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Ю. А. Фірсова. – Київ, 2002 – С. 19.
2. *Виноградов В. С.* Грамматика испанского языка : [учеб. пособ. для ин-тов и фак-тов иностр. яз.] / Венедикт Степанович Виноградов. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Высшая школа, 2003. – С. 244.
3. *Библер В. С.* От наукоучения — к логике культуры. Два философских введения в XXI век. / Владимир Соломонович Библер. – М. : Политиздат, 1991. — С. 289.
4. *Телия В. Н.* Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. – М., 1986 – С. 143.
5. *Авксентьев Л. Г.* Фразеологична одиниця як предмет фразеології та її основні ознаки // Мовознавство. – К. : Либідь, 1979. – №5. – С. 13–17.

6. Гудков Д. Б. Телесный код русской культуры : Материалы к словарю / Дмитрий Борисович Гудков, Мария Львовна Ковшова. – М. : Гнозис, 2007. – С. 288.
7. Маслова В. А. Homo lingualis в культуре / Валентина Авраамовна Маслова. – М. : Гнозис, 2007. – С. 320.
8. Fulgoso F. Crónica de la provincia de Zamora / Fernando Fulgoso. – Madrid : Ed. Rubio, Grilo y Vitturi, 1869. – 80 p.
9. Rivera Martínez E. Pais de Jauja / Edgardo Rivera Martínez. – Lima : La Voz Ediciones, 1993. – 515 p.
10. Baroja J. C. Los judíos en la España moderna y contemporánea / Julio Caro Baroja. – Madrid : AKAL, 1986. – 557 p.
11. Woodrow R. Babilonia, Misterio Religioso / Ralph Woodrow. – Barcelona : Ed. Clie, 2008. – 263 p.
12. Colonne G. Historia de la destrucción de Troya / Guido de la Colonne. – Madrid : AKAL, 1996. – 392 p.

ДОВІДНИКИ

13. *Испанско-русский фразеологический словарь* / [сост. : Э. И. Левинтова, Е. М. Вольф, М. А. Мовшович, И. А. Будницкая; под ред. Э. И. Левинтовой]. – М. : Русский язык, 1985. – 1074с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

14. Rojas F. La Celestina. / Fernando de Rojas. – Madrid : CSIC, 2008. – 396 p.
15. Cacho J. El negocio de la libertad / Jesús Cacho Cortés. – Madrid : Ediciones AKAL, 2000. – 651 p.
16. Escrich E. Los Matrimonios del diablo : novela de costumbres / Enrique Pérez Escrich. – Madrid : Impr. y Libr. de Miguel Guijarro – 2009. – 623 p.
17. Caballero F. La Gaviota : novela original de costumbres españoles / Fernán Caballero. – Madrid : Editorial Hernando, 1997. – 281 p.
18. Azcona R. Los muertos no se tocan, nene / Rafael Azcona. – Madrid : Destino, 1956. – 315 p.